

Základy filozofie

úvod do etiky

Tomáš Ondráček

ondracek.t@mail.muni.cz

Faculty of Economics and Administration, Masaryk University

ÚVOD

Gýgův prsten

...a vskutku, kdykoli otočil kámen dovnitř, stával se neviditelným, když pak ven, viditelným. Vypozorovav to, hned dokázal se dostat mezi posly posílané ke králi, a když tam přišel a svedl jeho ženu k cizoložství, nastrojil spolu s ní králi úklady, zavraždil je, a takto se zmocnil vlády. Nuže kdyby byly takové prsteny dva a jeden z nich by si nastrčil člověk spravedlivý, druhý nespravedlivý, nebyl by asi, jak se zdá, nikdo tak ze železa, aby setrval ve spravedlnosti a měl dost síly zdržovati se cizího majetku a nedotýkati se ho, i když by mu bylo volno například z trhu si bez bázně bráti, cokoli by chtěl, i vcházeti do domů a obcovati, s kýmkoli by chtěl, i zabíjeti a z pout vyprošťovati, kohokoli by chtěl, i ostatní věci na světě dělati jako nějaký bůh. Takto pak jednaje, nekonal by nic jiného než druhý, nýbrž oba by směřovali k témuž cíli.

(Picha & Pichová, 2013; Platón, 2001)

Předseda správní rady I

Viceprezident společnosti zašel za předsedou správní rady a oznámil mu: „Uvažujeme o zahájení nového programu. Pomůže nám zvýšit zisk, ale zároveň poškodí životní prostředí.“ Předseda správní rady odvětil: „Životní prostředí mě vůbec nezajímá, chci jen dosáhnout co největšího zisku. Pustte se do nového programu.“ Spustili nový program a opravdu došlo k poškození životního prostředí.

Účastníci výzkumu byli požádáni, aby určili, do jaké míry předseda zavinił vzniklou situaci (na stupnici od 0 do 6), a měli určit, zda podle jejich mínění předseda úmyslně poškodil životní prostředí.

(Knobe, 2003; Picha & Pichová, 2013)

Předseda správní rady II

Viceprezident společnosti zašel za předsedou správní rady a oznámil mu: „Uvažujeme o zahájení nového programu. Pomůže nám zvýšit zisk a také pomůže životnímu prostředí.“ Předseda správní rady odvětil: „Životní prostředí mě vůbec nezajímá, chci jen dosáhnout co největšího zisku. Pustte se do nového programu.“ Spustili nový program a opravdu došlo ke zlepšení životního prostředí.

Účastníci výzkumu byli požádáni, aby určili, do jaké míry předseda zavínil vzniklou situaci (na stupnici od 0 do 6), a měli určit, zda podle jejich mínění předseda úmyslně pomohl životnímu prostředí.

(Knobe, 2003; Picha & Pichová, 2013)

vymezení a otázka

vymezení etiky

Etika jako nauka o dobru.

základní otázka

Co je dobro?

základní členění

podle úrovně zkoumání

- METAETIKA
 - dobro
- NORMATIVNÍ ETIKA
 - normy
- APLIKOVANÁ ETIKA
 - aplikace a konkrétní problémy

METAETIKA

otázky

otázky

- Odkud se bere dobro?
- Je dobro něčím objektivním (jsoucím), nebo se jedná o lidský vynález?
- Co jsou etické principy? Lze je zdůvodnit?

metafyzická témata

otázky

- Odkud se bere dobro?
- Je dobro něčím objektivním (jsoucím), nebo se jedná o lidský vynález?

morální objektivismus a realismus

Morální hodnoty (dobro) jsou

- objektivní (jsoucí),
- absolutní,
- neměnné,
- universální,
- ...

morální objektivismus: varianty

- PLATÓN
 - samostatné entity
- SAMUEL CLARKE
 - vztahy mezi entitami
- NATURALISMUS
 - přirozené fakty a vlastnosti
 - sociobiologie
- ...

morální objektivismus: problémy

- časový problém
 - problém proměn hodnot v čase
- problém jiných kultur
 - problém rozdílných kulturních hodnot
 - problém **W.E.I.R.D. people**
 - Western, Educated, Industrialised, Rich and Democratic
- problém pohlaví
 - Jsou morální hodnoty jiné pro ženy a pro muže?
- ...

morální relativismus

KULTURNÍ	INDIVIDUÁLNÍ
Michel Montaigne	Friedrich Nietzsche
Morální hodnoty (dobro) jsou závislé na kultuře.	Morální hodnoty (dobro) jsou závislé na jednotlivcích.

morální relativismus: problémy

- problém dohod
 - mezi různými kulturami
 - mezi lidmi
- problém vymahatelnosti
- ...

morální sféry

- Co vše patří do morální sféry?
- Kdo může nést morální odpovědnost?
- Ke komu, k čemu se lze chovat morálně?
- Ke komu, k čemu máme morální odpovědnost?

morální sféry

PETER SINGER

(preferenční utilitarismus – personismus)

- speciesismus
- otázka preferencí
- otázka bolesti

sémantická témata

otázky

- Je možné říci, zda jsou morální soudy pravdivé?
- Je možné zdůvodnit morální soudy?
- Jak je možné zdůvodnit morální soudy?

non-kognitivismus

- Morální soudy nejsou pravdivé, nebo nepravdivé.

- emotivismus (A. J. Ayer)
 - „Zabíjení – fuj!“
- expresivismus
 - „Nemám rád zabíjení.“
- preskriptivismus
 - „Nezabíjej!“

non-kognitivismus: problém

The Frege-Geach Problem (Geach, 1964)

Pokud je lhaní špatné, pak navádět mladšího bratra ke lži je špatné.
Lhaní je špatné.

Navádět mladšího bratra ke lži je špatné.

kognitivismus

- Morální soudy jsou pravdivé, nebo nepravdivé.
- naturalismus
 - Morální soudy jsou redukovatelné na přirozené fakty a vlastnosti.

kognitivismus: problém

- argument otevřené otázky
- naturalistický omyl

další témata

- David Hume – Pojednání o lidské přirozenosti (1739):
is-ought problem
 - problém přechodu od „je“ k „mělo by být“
 - problém přechodu od deskripcí k preskripcím
 - Z popisu světa nelze odvodit, že by svět měl nějak být.

- moralistický omyl / reverzní naturalistický omyl
 - problém přechodu od „mělo by být“ k „je“
 - problém přechodu od preskripcí k deskripcím
 - Z toho, co by mělo být, nelze odvodit, že svět nějak je.

psychologická témata

otázky

- Odkud se bere naše morální usuzování?

původ: Kohlberg

1. odměna a trest
 2. účelové jednání
 3. shoda s ostatními
 4. orientace na společnost
 5. sociální úmluva a individuální práva
 6. orientace na obecné etické principy a vlastní svědomí
- } prekonvenční
- } konvenční
- } postkonvenční

původ: Gilliganová

1. prekonvenční stádium
 - orientace na individuální přežití
2. přechodová fáze
 - od egoismu k odpovědnosti
3. konvenční stádium
 - zřeknutí se dobrého
4. přechodová fáze
 - od dobroty k pravdě
5. postkonvenční stádium
 - morálka nenásilí

motivace

- Proč bychom se měli chovat morálně?

motivace

■ EGOISMUS

■ sobectví

- s ohledem k vlastnímu prospěchu, blahu

■ sociobiologie

- sobecký gen

■ ALTRUISMUS

■ nezištné jednání

- ve prospěch druhého

■ reciproční altruismus

NORMATIVNÍ ETIKA

Speleologové

Představte si [...] u oceánu skupinu speleologů, kteří zjistí, že příliv žene do jeskyně vodu, a pokud okamžitě neutečou, všichni se utopí. Bohužel první člověk, který se pokusí dostat ven, je tlustý a beznadějně ucpe východ, přičemž hlavu má uvnitř jeskyně. Jeden člověk ze skupiny má váleček dynamitu. Buď odpálí tloušťka, čímž ho zabijí, nebo se všichni, včetně tloušťka samotného, utopí.

(Brandt v (Kohl, 1975: 108) překlad podle (Picha & Pichová, 2013: 58))

pojmy a koncepty

- Jaký bych měl být?
- Co bych měl dělat?
- Jak bych se měl chovat?

základní rozdělení přístupů

(Ondráček 2014)

základní rozdělení přístupů

- deontologický
 - Jakým pravidlem se řídit? Co je mou povinností?

- konsekvencialistický
 - Jaký by měl být výsledek mých činů? Na co mám brát ohled?

- s ohledem k ctnosti
 - Jaký bych měl být?
Jak bych se měl s ohledem k tomu zachovat?

deontologický přístup

deontologický přístup

- deontologie
- deontologická etika
- etika povinností
- nekonsekvecionalistická etika

- Co je mou povinností?

deontologický přístup: na agenta/povinnost orientovaná

- idea agenta – jednajícího subjektu
- morální je intenzivně osobní
- intence – kauzalita – čin
 - Locke: dobrovolný vězeň
 - Rachels: dítě ve vaně
 - Knobe: předseda správní rady

deontologický přístup: na agenta/povinnost orientovaná

Immanuel Kant

- Imperativy
 - hypotetický
 - Pokud chceš, abys dosáhl ..., pak ...
 - kategorický
 - Jednej vždy ...

deontologický přístup: na agenta/povinnost orientovaná

Immanuel Kant

Základy metafyziky mravů (1781)

Jednej podle té maximy, od níž můžeš chtít, aby se stala obecným zákonem pro tebe i pro druhé.

Jednej tak, jako by se maxima tvého jednání měla na základě tvé vůle stát obecným přírodním zákonem.

deontologický přístup: na osobu/práva orientovaná

- práva spíše než povinnost
- právo pomoci a nebýt zneužit

deontologický přístup: na osobu/práva orientovaná

Immanuel Kant

Základy metafyziky mravů (1781)

Jednej tak, abys používal lidství, jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.

deontologický přístup: smluvní

- Morálně špatné jsou takové činy, které by byly zakázány na základě vhodné sociální/společenské dohody.

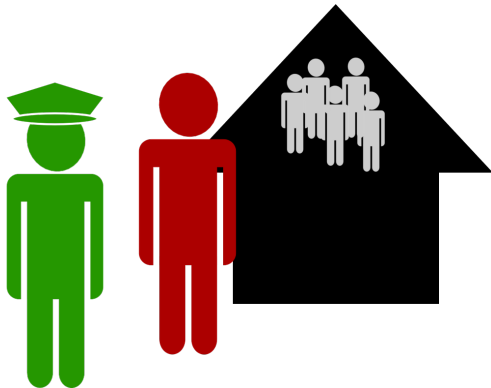
deontologický přístup: smluvní

Immanuel Kant

Základy metafyziky mravů (1781)

Maximy jsou universální zákony zastávané racionálními agenty.

Kant: problém lži

(Ondráček 2014)

konsekvencialistický přístup

konsekvencialistický přístup

- konsekvencialismus
- utilitarismus
- Čeho bych chtěl dosáhnout?

konsekvencialistický přístup

- Jeremy Bentham
- John Stuart Mill
- Henry Sidgwick

- konsekvencionalismus činu
 - Čin je morálně správný, pouze pokud zvyšuje dobro.
- hedonismus
 - Činy jsou morálně správné, pokud zvyšují potěšení a snižují bolest.

konsekvencialistický přístup: dělení

PODLE VZNIKU NÁSLEDKŮ

pouze následky	okolnosti
aktuální	zamýšlené, ...
přímé	nepřímé
hodnotové	všechny

konsekvencialistický přístup: dělení

PODLE POVAHY NÁSLEDKŮ

hodnotové	všechny
maximalizační	zlepšující
agregátní	holistické
totální	průměrné

konsekvencialistický přístup: dělení

PODLE ROZSAHU NÁSLEDKŮ

universální	částečný
rovný	nerovný
neutrální	zaujatý

konsekvencialistický přístup: problémy

- zabíjení, vraždy, ...
- hodnocení
- morální rozsah
- ...

etika ctnosti

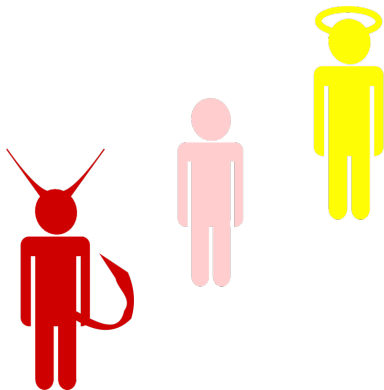
etika ctnosti

- etika ctnosti
- Jaký bych měl být?

etika ctnosti: zástupci

- Aristotéles
- Elisabeth Anscombe
- Bernard Williams
- Alasdair Macintyre

etika ctnosti: Aristotéles

(Ondráček 2014)

etika ctnosti: přístupy

■ EUDAIMONISMUS

- čin – cíl – větší cíl
- nůž – má řezat – má dobře řezat

■ NA AGENTA ZAMĚŘENÁ TEORIE

- Člověk je dobrý díky (vnitřní) ctnosti.

■ NA AGENTU ZALOŽENÁ TEORIE

- Akce je dobrá díky dobrému vnitřnímu životu agenta.

■ ETIKA STAROSTI

- starost, trpělivost, sebeobětování, ...

etika ctnosti: problémy

- sebestřednost
 - Feinberg: sobec
- nenávodnost, neužitečnost
 - Parfit: napravený nobelista
- morální štěstí

PŘEHLED

pojmy a koncepty: metaetika

- metaetika
- normativní etika
- aplikovaná etika
- morální objektivismus
- morální relativismus (kulturní, individuální)
- kognitivismus
- non-kognitivismus
- egoismus
- altruismus
- speciesismus
- is-ought problem
- naturalistický omyl
- moralistický omyl
- stádia morálního vývoje

pojmy a koncepty: normativní etika

- morální povinnost
- morální právo
- imperativ
 - hypotetický
 - kategorický
- morální agent
- morální čin
- ctnost
- konsekvencialismus
- deontologie
- etika ctnosti

ÚVOD

vymezení a otázka
základní členění

METAETIKA

otázky
metafyzická témata
sémantická témata
psychologická témata

NORMATIVNÍ ETIKA

deontologický přístup
konsekvencialistický přístup
etika ctnosti

PŘEHLED

Zdroje I

Geach, P. T. (1964). Assertion. , 74(4), 449–465.

Knobe, J. (2003). Intentional action and side effects in ordinary language. *Analysis*, 63(279), 190–194.

Kohl, M. (1975). Beneficent Euthanasia.

Picha, M., & Pichová, D. (2013). 100 myšlenkových experimentů ve filozofii. *dybbuk*.

Platón. (2001). *Ústava*. OIKOYMENH.

Tato prezentace vznikla za podpory
Fondu rozvoje Masarykovy univerzity
Projekt: MUNI/FR/1266/2017
Inovace výuky filozofie a etiky pro studenty ESF

M A S A R Y K O V A
U N I V E R Z I T A